

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken

BILAGOR

2014-06-23

Bilagor

Bilaga 1. Rättsfallssamling

Bilaga 2. Ansvar och roller enligt hushållningsförordningen

Bilaga 3a. Processbeskrivning för länsstyrelsens översyn och revidering av riksintressen för kulturmiljövården

Bilaga 3b. Processmodell för länsstyrelsens översyn och revidering av befintligt riksintresse

Bilaga 4a. Underlag att insända till Riksantikvarieämbetet avseende förslag om revidering av riksintressen

Bilaga 4b. Riksantikvarieämbetets modell för riksintressebeskrivningar

Bilaga 1. Rättsfallssamling

I föreliggande bilaga ges kortare referat av de rättsfall som används som exempel i handboken. Referaten presenteras i den ordning de omnämns i handboken. Domsluten för dessa rättsfall går att begära ut i sin helhet från domstolarna.

Alsters kraftverk - MÖD M 1368-03

UL hade ansökt hos Vänersborgs tingsrätt (Mark- och miljödomstolen) om tillstånd till utökad dämning och påbyggnad av befintlig dammanläggning vid Alsters kraftverk i Alsterälven i Värmland. Alsterdalen har utpekats som riksintresse för kulturmiljövård. Den långa och målande riksintressebeskrivningen anger bland annat att det rör sig om en "dalgångsbygd med bruks-herrgårdar som levandegörs av Frödings diktning" samt att "Alsterdalen med kulturlandskap och bebyggelse representerar den värmländska herrgårdskulturen med litterära anknytningar och brukstraditioner". Riksintresset var högt värderat i kommunens översiktsplan. Domstolen bedömde inte att kulturmiljön skulle skadas påtagligt om ansökan bifölls men kom däremot fram till att dämningshöjning skulle medföra stora skador och olägenheter för landskapsbild, naturmiljö, turism och rörligt friluftsliv. Dessa faktorer vägde i en intresseavvägning tyngre än sökandens ekonomiska intressen och intresset av ren el. Ansökan avslogs. Sökanden överklagade domen till Mark- och miljööverdomstolen. Mark- och miljööverdomstolen kom i likhet med underinstansen fram till att bevarandebeslutet (kulturmiljön, landskapsbild och friluftsbeslutet) vägde tyngre än exploateringsintresset. Mark- och miljödomstolens dom fastställdes.

Detaljplan för Idun 1 och 4 i Umeå centrum; fråga om talerätt - MMD P 1692-13

Umeå kommun beslutade att anta en reviderad detaljplan för del av fastigheterna Umeå Idun 1 och 4. Detaljplanens medgav tillbyggnad av den befintliga byggnaden inom Idun 4 (Folkets hus). Beslutet överklagades av Föreningen för Byggnadskultur i Umeå. Länsstyrelsen i Västerbottens län avslog överklagandet. Länsstyrelsens beslut överklagades till Mark- och miljödomstolen som prövade föreningens talerätt. Mark- och miljödomstolen konstaterade att en detaljplan som medför betydande miljöpåverkan får överklagas av en sådan ideell förening eller juridisk person som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken. Domstolen konstaterade dock att aktuell detaljplan inte hade bedömts medföra betydande miljöpåverkan samt att den åtgärd som detaljplanen medgav inte var en sådan åtgärd som avses i 4 kap. 34 § plan- och bygglagen. Domstolen konstaterade därför att inga av dessa för-

utsättningar för klagorätt förelåg i det aktuella målet och att Föreningen för Byggnadskultur i Umeå därför inte hade rätt att föra talan mot den aktuella detaljplanen. Överklagandet avlogs.

Kvarteret Seminariet i Uppsala – MÖD P 8800-13

Uppsala kommun hade beslutat att anta detaljplan för kvarteret Seminariet, Uppsala. Detaljplanen medgav bostadsbebyggelse i anslutning till folkskoleseminariet i Uppsala och innebar en betydande minskning av tillhörande seminariepark. Länsstyrelsen i Uppsala län överprövade detaljplanen med hänsyn till dess inverkan på riksintresset Uppsala stad (C40), men beslutade att inte upphäva den. I beslutet konstaterade Länsstyrelsen att antagen detaljplan skulle medföra irreversibel skada på seminarieanläggningen. Med hänsyn till att det i Uppsala finns flera bevarade trädgårdsmiljöer av liknande kvalitet fann dock Länsstyrelsen att skadan inte kunde anses vara påtaglig på riksintresset i dess helhet. Länsarkitekten, länsantikvariern och föredragande handläggare angav avvikande mening i beslutet. Detaljplanen överklagades av ideell förening (Föreningen Vårda Uppsala) samt enskilda sakägare. Mark- och miljödomstolen bedömde inledningsvis, mot bakgrund av befintliga kulturmiljöunderlag, att seminarieanläggningen var att anse som riksintressant för kulturmiljövården. Domstolen konstaterade vidare att antagen detaljplan innebar irreversibel skada på centrala element i anläggningen, samt att det inte är nödvändigt att en åtgärd påverkar riksintresset i sin helhet för att den ska anses medföra påtaglig skada. Påtaglig skada på del av riksintresset innebär att åtgärden inte är tillåtlig. Domstolen konstaterade även att enskilda och ideella miljöskyddsföreningar kan åberopa allmänna intressen, samt att dessa ska prövas utan längre gående begränsningar. Utöver fråga om påtaglig skada på riksintresset prövades även fråga om förfarandefel gällande detaljplanens eventuella avvikelser från översiktsplanen. Kommunstyrelsens beslut att anta detaljplan för kvarteret Seminariet upphävdes. Kommunen överklagade domen till Mark- och miljööverdomstolen. Mark- och miljööverdomstolen kom i likhet med underinstansen fram till att detaljplanen innebar påtaglig skada på riksintresset kulturmiljö. Domstolen kom även fram till att detaljplanen avvek från översiktsplanen och att förfarandefel därför förelåg. Detaljplanen upphävdes.

Verksamhetsområde i Östra Karup – Regeringsbeslut 2012-06-07

Båstad kommun hade beslutat att anta en detaljplan för verksamhetsområde i Östra Karup, öster om E6 i Båstad kommun. Länsstyrelsen i Skåne överprövade och upphävde kommunens beslut då detaljplanen bedömdes medföra påtaglig skada på riksintresset Dömestorp m.m. (KN42) i Hallands län. Den korta beskrivningen anger att riksintresset motiveras av ett

odlingslandskap i centralbygd. Båstad kommun överklagade Länsstyrelsens beslut och anförde bland annat att planområdet låg utanför det utpekade riksintresset, att platsen var väsentlig för det lokala näringslivets utveckling samt att riksintresset sedan tidigare var skadat av bl.a. utbyggnaden av väg E6. Regeringen konstaterade att även åtgärder som planeras utanför riksintresseområdets geografiska avgränsning kan innebära påtaglig skada. Endast åtgärdens påverkan på de kulturhistoriska värden som ligger till grund för riksintresseutpekandet är avgörande för bedömningen. Mot bakgrund av vad bl.a. Boverket framfört ansåg regeringen att detaljplanen skulle medföra sådan påtaglig skada att den inte var tillätlig enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. I beslutet konstaterades även att lokala intressen (som bedöms påtagligt skada ett riksintresse) inte kan vägas mot riksintressen samt att tidigare negativ påverkan på riksintresset inte utgör skäl för att tillåta ytterligare skada. Kommunens överklagande avslogs.

Vindkraft i Egby – MÖD 2007:47, M 2602-07

Länsstyrelsens i Kalmar län miljöprövningsdelegation hade gett tillstånd till uppförande av en grupp om fyra vindkraftverk i anslutning till byn Egby, Borgholms kommun. Öland utgör i sin helhet riksintresse enligt 4 kap. 2 §, tillståndet gällde ett område i anslutning till riksintresse enligt 3 kap. 6 §, K26 Hjärpestad-Långöre. Riksintresset K26 utgörs av radbyar och ett ålderdomligt odlingslandskap. Tillståndet överklagades av enskilda sakägare. De klagande framförde bl.a. att vindkraftverken skulle störa landskapsbilden och upplevas som främmande i kulturlandskapet. Miljödomstolen upphävde Länsstyrelsens tillståndsbeslut med hänsyn till ”den avsevärda negativa inverkan på riksintresset” som åtgärden skulle medföra. Domen överklagades till Miljööverdomstolen av bolaget (Universal Wind AB). Riksantikvarieämbetet angav i yttrande till MÖD bl.a. att miljön utgörs av ett historiskt karaktärslandskap där det är möjligt att uppleva ett historiskt landskap med unikt tidsdjup och med få moderna inslag. Vindkraftverken skulle medföra att platsen dras in i nutid och att den historiska känslan försvinner, åtgärden skulle därmed medföra påtaglig skada. Miljööverdomstolen bedömde, i motsats till underinstansen, att åtgärden kunde genomföras utan att medföra påtaglig skada på riksintressen. Miljööverdomstolen konstaterade bl.a. att miljön i inte oväsentlig grad redan var påverkad av modern samhällsbyggnad. Minst påverkad var utblicken österut från vägen, d.v.s. i motsatt riktning från vindkraftverken. Den valda lokaliseringen, väster om vägen, berörde därför inte områden som var särskilt känsliga för förändring. Länsstyrelsens tillståndsbeslut fastställdes.

Kvarteret Thor i Umeå – Regeringsbeslut 2012-10-25

Umeå kommun hade beslutat att anta en detaljplan för fastigheten Thor 3 m.fl. i centrala Umeå. Länsstyrelsen i Västerbottens län överprövade och upphävde kommunens beslut då antagen detaljplan bedömdes medföra påtaglig skada på riksintresset Umeå (AC10). Länsstyrelsens beslut överklagades. Kommunen bedömde att föreslagen åtgärd inte skulle innebära negativ påverkan på riksintressen och anförde att den aktuella fastigheten inte var utpekad som en värdekärna i riksintresset och därför inte borde omfattas av hänsynen till riksintresset. Kommunen anförde vidare att lokal utveckling, övriga samhällsekonomiska hänsyn samt konsekvenser för enskilda intressen skulle vägas in i bedömningen av detaljplanens tillåtlighet. Regeringen konstaterade att det endast är åtgärdens påverkan på de riksintressanta värdena som ligger till grund för bedömningen av påtaglig skada, oberoende av om åtgärden vidtas direkt i eller utanför en värdekärna. Mot bakgrund av vad bl.a. Riksantikvarieämbetet anförde ansåg regeringen att större restriktivitet mot hög bebyggelse bör råda i sådana områden som tydligt visar den gamla stadens karaktärsdrag med välbevarad äldre låg bebyggelse. Det som kommunen i övrigt hade anförde gav inte skäl till annat ställningstagande. Kommunens överklagande avsågs.

Glasveranda på fastighet i Göteborg – KamR Gbg M 6722-09

Restaurang sökte bygglov för glasveranda på fastigheten Göteborg Vasastaden 10:1. Fastigheten låg inom område

- Som ingår i Göteborgs kommuns bevarandeprogram "Göteborg, Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, del 1, ett program för bevarande,
- Som i huvudsak bebyggdes 1870-1920,
- Med detaljplan från 1876 som saknar bestämmelser om utbyggnader framför husen,
- Av riksintresse för kulturmiljön.

Riksantikvarieämbetet bedömde i yttrande i målet att byggnaden ingår i ett kulturhistoriskt sammanhang och utgör en av landets mest enhetliga och välbevarade stenstadsmiljöer. Myndigheten ansåg även att angränsande byggnader hade byggts om på ett ovarsamt sätt men att detta inte innebar att ytterligare ändringar såsom denna glasveranda som på ett negativt sätt påverkar kulturhistoriska och konstnärliga värden ska tillåtas inom området.

Kammarrätten ansåg att byggnaden omfattades av förvanskningförbudet. Kammarrätten hänvisade till avgöranden (RÅ 1991 ref. 103, RÅ1997 ref. 77 och RÅ1998 ref. 17) som bedömt åtgärder som byte av tegeltak mot tegelprofilerat plåttak, uppförande av relativt små takkupor och insättande av

mindre (1x1,6) takfönster innebära förvanskning av byggnader och hinder för bygglov. Avsevärda och förvanskande ändringar i fasaderna på byggnader som ingår i ett bebyggelseområde som är särskilt värdefullt från kulturhistorisk synpunkt talade enligt domstolen, med särskild styrka för att ytterligare förändringar inte ska tillåtas. Kammarrätten avsåg därför bygglovsansökan.

Vindkraft i storskaligt odlingslandskap –

MMD M 2725-08; MMD 1295-11

Universal Wind AB hade ansökt hos länsmiljöprövningsdelegationen om att få bygga sex vindkraftverk på fastigheterna Åbylund 10:1 och Hovs Sandby 2:1 m.fl. i Vadstena kommun. Området var inte utpekad som riksintressant för vindbruk, men däremot var området riksintresse för kulturmiljövården. Delegationen avsåg ansökan och beslutet överklagades till Miljödomstolen. Domstolen konstaterade att de aktuella vindkraftverken var tänkta att placeras förhållandevis centralt i riksintresseområdet där den skyddsvärda landskapsbilden med vida utblickar, kulturhistoriskt intressanta byggnader och storskalig jordbruksdrift är särskilt uttalad. De befintliga vindkraftverken som var synliga från området låg på ett sådant avstånd att de inte påverkar intrycket av en oexploaterad miljö. Det fanns heller inga industrier eller liknande anläggningar som påverkade landskapet i avgörande hänseende. Domstolen påpekar också att en etablering enligt ansökan skulle kunna åberopas som stöd för ytterligare exploateringar. Vid en sammantagen bedömning ansåg domstolen att den negativa inverkan på landskapsbilden som etableringen skulle innebära skulle medföra att riksintresseområdet delvis förlorade sitt värde. Därmed medförde placeringen påtaglig skada på riksintresset enligt 3 kap. 6 § MB. Överklagandet avsågs.

Bilaga 2. Ansvar och roller enligt Hushållningsförordningen

Den statliga ansvarsfördelningen gällande hushållningsbestämmelsen framgår av Förordning (1998:896). om hushållning med mark och vattenområden m.m. I denna bilaga sammanfattas Riksantikvarieämbetets tolkning av ansvar och roller gällande kulturmiljövårdens riksintressen. Bilagan utgår från den tidigare PM:n *Riksintressen för kulturmiljövården – roller och ansvar*, vilken framtagits i samråd med Boverket.

Ansvar och roller för utpekande av anspråk

Förordning (1998:896) om hushållning med mark och vattenområden m.m.

2 § Myndigheterna ska, enligt den fördelning som anges i denna paragraf, efter samråd med Boverket samt de länsstyrelser och andra myndigheter som anges i andra stycket och som är berörda, lämna uppgifter i skriftlig form till länsstyrelserna om områden som myndigheterna bedömer vara av riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken.

Uppgifter ska i fråga om områden

4. av riksintresse för kulturmiljövården (3 kap. 6 §) lämnas av Riksantikvarieämbetet

4 § Länsstyrelsen ska underrätta Boverket och andra berörda myndigheter som anges i 2 § om länsstyrelsens anser att

1. ytterligare mark- eller vattenområde bör anges som riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken, eller

2. klassificeringen eller avgränsningen i stort av ett område som riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken bör omprövas. Förordning (2008:232).

Riksantikvarieämbetet pekar ut och lämnar uppgifter om områden av riksintresse

Riksintressen enligt 3 kap. miljöbalken pekas ut av centrala myndigheter efter samråd med Boverket och berörda länsstyrelser. De centrala myndigheternas utpekande av riksintresseområden kan inte överklagas. Det är först genom ett rättsverkande beslut enligt någon av de anknutna lagarna som ett riksintresse bekräftas juridiskt. Utpekandet av ett riksintresse är ett anspråk på ett område och är vägledande för efterkommande beslut. Riksantikvarieämbetet ansvarar för att peka ut och lämna uppgifter om områden som bedöms vara av riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

Länsstyrelsen underrättar Riksantikvarieämbetet och Boverket

Om länsstyrelsen bedömer att ett anspråk ska ändras, avstås eller att ett nytt anspråk ska utpekats ska länsstyrelsen insända förslag på revidering till Riksantikvarieämbetet.¹ Förslaget ska även insändas till Boverket för kännedom. Kommunen har ingen formell roll som förslagsställare men kan ta fram förslag och fördjupningar som kommuniceras med länsstyrelsen. Därefter avgör länsstyrelsen vilket underlag som lämnas till Riksantikvarieämbetet för vidare hantering.

Omprövningen av klassificeringen eller avgränsningen i stort

Alla ändringar av riksintressebeskrivningen (anspråket) och sådana ändringar av avgränsningen som påverkar riksintressebeskrivningen räknas som *omprövningar av klassificeringen eller avgränsningen i stort*. Dessa bedöms av Riksantikvarieämbetet. Förslag om att avstå eller att peka ut ett nytt anspråk bedöms av Riksantikvarieämbetet i samråd med Boverket. Sådana justeringar av avgränsningen som inte medför någon ändring av anspråket hanteras av länsstyrelsen, och kräver inte Riksantikvarieämbetets formella ställningstagande. Riksantikvarieämbetet ska dock underrättas.²

Länsstyrelsen tar de initiativ som krävs

Förordning (1998:896) om hushållning med mark och vattenområden m.m.

3 § Länsstyrelsen ska ta de initiativ som behövs för att det i arbetet med miljökonsekvensbeskrivningar och i planerings- och beslutsprocesser tas hänsyn till 3 och 4 kap. miljöbalken. Initiativen ska tas så tidigt som möjligt i processerna. När 3 och 4 kap. miljöbalken ska tillämpas vid prövningen av ett mål eller ärende, ska länsstyrelsen särskilt verka för att riksintressena tillgodoses i den prövningen. Av plan- och bygglagen (2010:900) framgår att länsstyrelsen ska verka för att riksintressen tillgodoses i kommunala planer enligt den lagen.

Länsstyrelsens arbete ska grundas på underlag från de andra myndigheter som anges i 2 §. Om det inte finns något sådant underlag från myndigheterna, ska arbetet grundas på det underlag som länsstyrelsen bedömer lämpligt.

Länsstyrelsen förmedlar underlag och bevakar statens intressen

Länsstyrelsen företräder de statliga intressena och ska förmedla planeringsunderlag och bevaka statens samlade intressen i planering och prövning där hushållningsbestämmelsen tillämpas. Länsstyrelsen ska så tidigt som möjligt

1 Se bilaga 6 för precisering av vilket underlag som ska insändas vid förslag om revidering

2 Se bilaga 5 för beskrivning av processen vid översyn och revidering

ta de initiativ som krävs för att riksintressena ska tillgodoses. Formerna för länsstyrelsens uppdrag att bevaka statens intressen varierar beroende på vilken lag som ska tillämpa hushållningsbestämmelsen i det aktuella ärendet.

Länsstyrelsens arbete ska grunda sig på det underlag som Riksantikvarieämbetet lämnar i samband med utpekandet, d.v.s. riksintressebeskrivningen. Länsstyrelsen ska, i samband med översiktsplaneringen, även ge råd och tillhandahålla sådana underlag för kommunens bedömningar som anges i 4 kap. 10 § Plan- och bygglagen.

Ansvar och roller för uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden

Förordning (1998:896) om hushållning med mark och vattenområden m.m.

1 § De statliga myndigheter som anges i denna förordning har var och en inom sitt verksamhetsområde uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden. Myndigheterna ska i samverkan med länsstyrelserna följa utvecklingen av frågor om hushållningen med mark- och vattenområden. Tyngdpunkten i denna verksamhet ska läggas på frågor som har stor betydelse i ett nationellt perspektiv och frågor vars utveckling Sverige enligt internationella åtaganden ska följa.

Boverket har uppsikten över hushållningen med de mark- och vattenområden som omfattas av bestämmelserna i 4 kap. miljöbalken. Bestämmelser om att Boverket ska verka för samordning av de statliga myndigheternas arbete med underlag för tillämpningen av 3 och 4 kap. och 6 kap. 19-21 §§ miljöbalken finns i förordningen (2007:1065) med instruktion för Boverket. Boverket har dessutom allmän uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden.

Länsstyrelsen har uppsikt inom länet över hushållningen med mark- och vattenområden. Förordning (2008:232).

De centrala myndigheterna har nationell uppsikt

De statliga myndigheterna har var och en inom sitt verksamhetsområde uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden. Riksantikvarieämbetet har den nationella uppsikten över områden av riksintresse för kulturmiljövården, och länsstyrelsen den regionala uppsikten. Boverket har den allmänna uppsikten över hushållningen med mark- och vattenområden samt uppsikt över riksintressen enligt 4 kap.

Riksantikvarieämbetets nationella uppsikt omfattar att självständigt granska och följa upp länsstyrelsernas, kommunernas och andra beslutande aktörers tillämpning av hushållningsbestämmelsen inom Riksantikvarieämbetets verksamhetsområde. Uppsiktsansvaret omfattar även att, i samarbete med länsstyrelserna, följa utvecklingen av de områden som omfattas av 3 kap. 6 § miljöbalken. Riksantikvarieämbetet ansvarar här för den nationella överblicken. Riksantikvarieämbetet ska underrätta Boverket och regeringen om sådana systemfel och brister i tillämpningen som förhindrar att områden som omfattas av 3 kap. 6 § en tillgodose på ett sådant sätt som lagen avser. Riksantikvarieämbetet har därutöver möjlighet att anmäla till regeringen om det uppkommer behov av att en eller flera kommuner redovisar till regeringen hur de i sin planering enligt plan- och bygglagen avser att tillgodose ett riksintresse (7 § Förordning 1998:96; 6 kap. 21 § miljöbalken). Denna möjlighet bör, enligt Riksantikvarieämbetets tolkning, endast användas när myndighetens uppföljning visar att en el. flera kommuner systematiskt brister i sitt ansvar att tillgodose riksintressen enligt 3 kap. 6 §.

Länsstyrelsen har regional uppsikt

Länsstyrelsen regionala uppsiktsansvar inbegriper att självständigt granska och följa upp hur kommunerna inom länet tillgodoser riksintressen enligt 3 och 4 kap. i sin planering. I uppsiktsansvaret ingår därutöver att följa utvecklingen av mark- och vattenområden inom länet. Länsstyrelsen ska underrätta Riksantikvarieämbetet och Boverket om sådana systemfel och brister i lagtillämpningen som förhindrar att riksintressen enligt 3 och 4 kap. tillgodoses i den kommunala planeringen inom länet. Länsstyrelsen ska underrätta Boverket och Riksantikvarieämbetet om länsstyrelsen, till följd av sin uppsikt, anser att ytterligare områden bör pekas ut som riksintresse eller om klassificering eller avgränsning i stort av ett utpekat område bör omprövas.

Bilaga 3a.

Processtöd vid länsstyrelsens översyn och revidering av riksintressen för kulturmiljövården

Länsövergripande översynsarbete såväl som återkommande kommunvis uppföljningsarbete syftar till att hålla riksintresseanspråken aktuella – både vad gäller status och urval. Eventuella revideringsbehov utgår från bedömningar av hur riksintressena påverkats av fysiska förändringar i landskapet och/eller av förändringar i antikvariska synsätt till följd av utvecklad kunskap. En avgörande fråga för utvärderingen är om gällande anspråk är fortsatt aktuellt. Om svaret på frågan (efter genomgång av riksintresset) är ja, blir följdfrågan om, och i så fall även hur, riksintresset behöver uppdateras. Finns inget behov av uppdatering kan riksintresset utan vidare uttolkas och förtydligas i översiktsplanen.

Ändring av utbredning/avgränsning som inte påverkar riksintressebeskrivningen (anspråket)

Om riksintressets utbredning och kartillustration behöver revideras och detta kan ske utan att det medför någon ändring av anspråket, så som det formuleras i den gällande riksintressebeskrivningen, betraktas detta inte som en ändring utan endast en *uttolkning* av riksintresset. Revideringens areella omfattning och utbredning är alltså av underordnad betydelse i sammanhanget. En sådan uttolkning kan länsstyrelsen göra utan Riksantikvarieämbetetets formella ställningstagande, men *Riksantikvarieämbetet ska underrättas om uttolkningen*.

Ändring av utbredning/avgränsning som påverkar riksintressebeskrivningen (anspråket)

I de fall den gällande riksintressebeskrivningen påverkas, exempelvis genom att omnämnda uttryck för riksintresset exkluderas eller att nya läggs till, krävs emellertid att länsstyrelsen skickar ett *förslag till Riksantikvarieämbetet avseende ändring av riksintressets utbredning och beskrivning med en redogörelse för skälen till ändringen*. Efter Riksantikvarieämbetetets formella ställningstagande kan riksintresset uttolkas och förtydligas i översiktsplanen.

Ändring av riksintressebeskrivningen utan ändring av anspråket

Detsamma gäller om endast riksintressebeskrivningen är föremål för revidering – oavsett om det endast gäller förtydliganden genom omformuleringar eller om det gäller förändringar som kompletterar beskrivningens motivering eller uttryck. Kompletteringarna kan avse tidigare förbisedda eller nytillkomna uttryck för riksintresset.

Ändring av anspråket genom utökad motivering

När uppdateringen av ett riksintresse handlar om att uppmärksamma och addera nya riksintressanta perspektiv på anspråket – d.v.s. tillägg av andra värden (och uttryck för dessa) än sådana som tidigare tillskrivits det gällande riksintressets historiska kontext – blir principen den *samma som inför utpekande av ett nytt riksintresseanspråk*. Skillnaden består i att det nya riksintresset i detta fall (helt eller delvis) sammanfaller med och därför *skrivs ihop med det tidigare*.

Ändring av anspråket genom reducerad eller omprövad motivering

Ett gällande riksintresseanspråk kan bedömas som inaktuellt till följd av inträffade förändringar som medfört påtaglig skada på hela eller del av riksintresset. Det kan också finnas andra orsaker till att ifrågasätta riksintresset. Synsättet på landskapstypen och dess innehåll kan ha förändrats genom nyttillkommen kunskap vilket gör att området i fråga, helt eller delvis, inte längre betraktas som riksintressant. Det skulle också kunna vara så att utpekandet av riksintresset vilar på en felaktig bedömning från början. Oavsett orsak blir följdfrågan om området ändå har kulturhistoriska värden av riksintresse. Här ska beaktas kvarstående *och/eller* eventuella nyttillkomna värden som kan knytas till befintligt riksintresse.

Även om riksintressets värden delvis förlorats eller kan ifrågasättas, kan området ha tillräckliga värden för att bedömas som riksintressant. Detta föranleder en *justering av riksintressets innehåll och*, om så behövs, av dess *utbredning*. Om man vid genomgången av riksintresset dessutom uppmärksammat *ytterligare riksintressanta kulturhistoriska värden* (än sådana som tillhör det befintliga riksintressets definierade kulturhistoriska sammanhang), krävs även att dessa beaktas med avseende på innehåll och utbredning i det följande ändringsförslaget.

Avstående av riksintresset (anspråket)

Om slutsatsen enbart är att det gällande riksintresset *saknar tillräckliga* (kvarstående eller andra) *kulturhistoriska värden* ska riksintresseanspråket avstås. Ett *förslag med redogörelse för skälen till att avstå anspråket ska då skickas till riksantikvarieämbetet* för bedömning och ställningstagande innan det kan avfärdas från beaktande i översiktsplanen. Skulle det vara så att gällande riksintresse saknar tillräckliga värden men *annat eller andra identifierade kulturhistoriska sammanhang* samtidigt motiverar ett riksintresseanspråk, uppstår två olika ärenden. Ett som gäller avstående av gällande anspråk och ett som består i beredning och inlämnande av *förslag till beskrivning, med redovisning av skälen, som avser utpekande av nytt riksintresseanspråk*.

Bilaga 4a.

Underlag att insända till Riksantikvarieämbetet avseende förslag om revidering av riksintressen

Länsstyrelsens arbete med uppföljning och utvärdering av riksintressenas urval och/eller status kan utmynna i förslag om revidering av ett eller flera riksintresseanspråk. Revideringsförslagen kan gälla ändring, avstående eller utpekande av nytt anspråk. Länsstyrelsens förslag med motivering ska insändas till Riksantikvarieämbetet för bedömning. Nedan anges vad som bör framgå av förslagen.

Förslag om ändring av riksintresseanspråk

1. Uppgifter om ärendet

- a. Län, kommun, socken och riksintressets ID-nummer.
- b. Redogör för hur förslaget har uppkommit – t.ex. som resultat av en länsomfattande översyn, en punktviss översyn eller i samband med översiktsplaneprocessen.

2. Skäl för ändringen

- c. Beskriv och förklara *vad* som föreslås ändras; endast riksintressebeskrivningen / områdets avgränsning och innehåll / motiveringen av anspråket – och *varför*; exempelvis om och hur anspråket påverkats av fysiska förändringar i miljön eller av förändrat synsätt på områdets kulturhistoriska värden.
- d. Kartmaterial och bilder som förtydligar och understödjer förslaget om att ändra anspråket.

3. Analys av ändringsbehovet av fysiska uttryck och geografisk avgränsning

- *Om ändringen endast avser riksintressebeskrivningen:*
 - e. På vilket sätt bidrar ändringen till att komplettera, korrigera eller förtydliga beskrivningen av det gällande anspråkets motivering och/eller uttryck?
- *Om ändringen avser områdets geografiska utbredning och fysiska innehåll:*
 - e. Vilka konsekvenser får ändringen för anspråkets motivering? Återspeglas fortfarande samma kulturhistoriska utvecklingskede eller händelseförlopp och tidsperiod? Hur påverkas läsbarheten (möjligheten att uppleva och förstå) det riksint-

tressanta kulturhistoriska sammanhanget? Föreslås att uttryck för riksintresset exkluderas eller läggs till? Kommer kulturhistoriska värden i området att utgå ur anspråket, vilka bör uppmärksammas enligt 3 kap. 6 § första stycket miljöbalken?

- *Om ändringen avser motiveringen av anspråket:*
 - e. Vilka konsekvenser får ändringen för anspråkets inriktning? Vidgas, korrigeras eller reduceras anspråkets riksintressanta kulturhistoriska sammanhang? Medför ändringen att anspråket kompletterar eller på ett bättre sätt passar in bland länets övriga riksintressen? Eller medför ändringen (om skälet är att riksintressanta kulturhistoriska värden förvanskats eller försvunnit) att det uppstår ett behov av ytterligare anspråk på liknande område för att komplettera urvalet av riksintressen i länet.

4. Resultatet – ange föreslagna förändringar

- f. Förslag till ny riksintressebeskrivning (utformad enligt modell – se bilaga 5b).
- g. Redogörelse på karta över området där föreslagna ändringar avseende uttryck och avgränsning redovisas.

Förslag om att avstå riksintresseanspråk

1. Uppgifter om ärendet

- a. Län, kommun, socken och riksintressets ID-nummer.
- b. Redogör för hur förslaget har uppkommit – t.ex. som resultat av en länsomfattande översyn, en punktvis översyn eller i samband med översiktsplaneprocessen.

2. Skäl för förslaget att avstå anspråket

- c. Beskriv och förklara varför området inte längre anses vara av riksintresse; t.ex. för att området och dess innehåll förfallit till följd av ohävd, kumulativa förändringar påtagligt skadat området, eller nytillkommen kunskap och nya synsätt förändrat bedömningen av anspråket.
- d. Kartmaterial och bilder som förtydligar och understödjer förslaget om att avstå anspråket.

3. Analys av förslaget att avstå anspråket

- e. Får förslaget konsekvenser för länets samlade riksintresseurval. Finns andra områden i länet/riket som på ett motsvarande sätt återspeglar samma riksintressanta utvecklingsskede eller händelseförlopp?
- f. Finns kulturhistoriska värden i området, vilka bör uppmärksammas enligt 3 kap. 6 § första stycket miljöbalken?
- g. Är området riksintressant utifrån andra kulturhistoriska utvecklingsskedena eller händelseförlopp? Aktualiseras förslag till nytt anspråk?

Förslag om nytt riksintresseanspråk

1. Uppgifter om ärendet

- a. Län, kommun, socken och riksintressets ID-nummer.
- b. Redogör för hur förslaget har uppkommit – t.ex. som resultat av en länsomfattande översyn, en punktvis översyn eller i samband med översiktsplaneprocessen.

2. Skäl för att föreslå nytt anspråk

- c. Beskriv och förklara vad som är riksintressant. Vilket riksintressant kulturhistoriskt utvecklingsskede eller händelseförlopp återspeglas särskilt tydligt i miljön? Motivera valet av kulturhistoriskt utvecklingsskede eller händelseförlopp, tidsperiod, präglade verksamheter m. m.
- d. Avgränsa riksintresset i landskapet med utgångspunkt i dess riksintressanta innehåll och strukturer. Vilka delar av miljön har anknytning till det riksintressanta utvecklingsskedet eller händelseförloppet? Visa på karta områdets historiska betydelse och funktion i en regional/nationell kontext.

3. Analys av behovet samt av områdets fysiska uttryck och geografiska avgränsning

- e. Beskriv och förklara hur föreslaget anspråk kompletterar övriga riksintressen i länet och hur det förhåller sig till länets kulturmiljöprofil? Saknas eller förekommer andra riksintressen som på motsvarande sätt återspeglar samma kulturhistoriska utvecklingsskede eller händelseförlopp?
- f. Ange på vilka sätt det riksintressanta utvecklingsskedet eller händelseförloppet är läsbart (möjligt att uppleva och förstå) i landskapet med dess innehåll.

- Genom olika typer av objekt? (byggnader, anläggningar, markslag, lämningar).
 - Genom objektens egenskaper? (skala, utformning, karaktär).
 - Genom objektens förhållande till varandra, till miljön och till omgivande landskap? (visuella och funktionella samband, läge, rumsbildningar).
- g. Hur kan aktuellt område avgränsas?
- De fysiska uttryck som omnämns i riksintressebeskrivningen ska innefattas av avgränsningen.
 - De utblickar, landskapsrum och rörelsestråk som *historiskt sett* har ingått i och varit av betydelse för riksintresset ska innefattas av avgränsningen.
 - Omgivande landskap som är av vikt för upplevelsen av området *idag* innefattas inte i området. En s.k. buffertzona ska m.a.o. inte ingå.

3. Formulering av anspråket

- a. Förslag till riksintressebeskrivning (utformad enligt modell – se bilaga 5b).
- b. Redogörelse på karta över området där uttryck och ungefärlig avgränsning redovisas.

Bilaga 4b.

Riksantikvarieämbetets modell för riksintressebeskrivningar

När länsstyrelsen insänder förslag om revidering eller om nytt riksintresseanspråk ska länsstyrelsen ta fram förslag på riksintressebeskrivning. Av riksintressebeskrivningen ska framgå vilket riksintressant kulturhistoriskt sammanhang – d.v.s. den landskapstyp, det kulturhistoriska utvecklingsskede eller händelseförlopp och den eller de därtill kopplade verksamheter som präglat området och utgör *motivering* för riksintresset. Vidare ska anges de *uttryck* som gör den riksintressanta kulturhistorien läsbar i landskapet. Dessa uttryck utgörs av enskilda objekt och miljöer, deras egenskaper och karaktärsdrag samt de kulturhistoriska funktionella och rumsliga sambanden dem emellan och med landskapet som helhet. Nedan beskrivs gällande modell för riksintressebeskrivningar.

Checklista för förslag avseende riksintressebeskrivningens motivering

Redogör för det/de riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som präglar platsen/landskapet.

Här anges:

- *Präglande kulturhistoriskt utvecklingsskede eller händelseförlopp*
Av motiveringen ska framgå vilken riksintressant kulturhistorisk epok eller samhällsprocess som landskapet/miljön särskilt tydligt återspeglar.
- *Verksamhet eller aktivitet*
I motiveringen ska också framställas de verksamheter eller aktiviteter som kan kopplas direkt till riksintressets kulturhistoriska värden.
- *Tidsperiod – kortare eller längre*
Av beskrivningens motivering ska framgå vilken tidsperiod som riksintresset representerar. Området kan t.ex. återspegla ett särskilt utvecklingsskede under lång tid eller ett händelseförlopp under en kortare avgränsad period. Området kan också återspegla en särskilt karaktärsskapande tidsperiod med flera präglade verksamheter eller aktiviteter.
- *Kulturhistorisk landskaps-/miljötyp*
Motiveringen ska ange vilken/vilka miljötyper den riksintressanta miljön tillhör (exempel på landskaps-/miljötyper som präglats av olika kulturhisto-

riska utvecklingsskeden, händelseförlopp och verksamheter finns på:
http://www.raa.se/wp-content/uploads/2013/06/landskaps_och_miljotyper.pdf).

- *Regionala/lokala förutsättningar och andra perspektiv på landskapets/miljöns utveckling*

Motiveringen ska även redogöra för eventuella platsspecifika förutsättningar samt synsätt och kulturella yttringar bland olika grupper av människor, som har haft avgörande betydelse för hur det riksintressanta kulturhistoriska utvecklingsskedet eller händelseförloppet tagit sig uttryck på platsen.

Checklista för förslag avseende riksintressebeskrivningens uttryck **De uttryck som återspeglar det/de riksintressanta kulturhistoriska utvecklingsskede/-n som anges i motiveringen.**

Här anges:

- *De beståndsdelar som gör den riksintressanta historien läsbar i landskapet*
 Uttrycken för riksintresset är de fysiska objekt och områden som speglar det riksintressanta kulturhistoriska utvecklingsskede eller händelseförlopp som anges i motiveringen. Dessa kan bestå av byggnader, anläggningar, markslag, lämningar, landskapselement, delmiljöer, etc.
- *Beståndsdelarnas egenskaper och karaktärsdrag*
 Uttrycken består också i bebyggelsens skala och orientering, landskapets former och mönster, etc. Av riksintressebeskrivningens uttrycksdel ska framgå de egenskaper och strukturer hos bebyggelsen och landskapet som är viktiga för *läsbarheten*, d.v.s. förståelsen och upplevelsen av den riksintressanta kulturmiljön.
- *Landskapets och beståndsdelarnas rumsliga samband och sammanhang*
 Samband i det riksintressanta landskapet kan vara visuella såsom öppenhet, slutenhet, vyer och siktlinjer och funktionella såsom landskapsrum och rörelsestråk. Visuella och funktionella samband mellan beståndsdelarna och med landskapet som är viktiga för förståelsen och upplevelsen av kulturmiljön ska tydligt redovisas.